

УДК 502.131.1(292.451/.454)

д.т.н., професор Петраковська О.С.,

petrakovskaolga@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9437-9730,

Київський національний університет будівництва та архітектури,

к.б.н., доцент Беспалько Р.І.,

r.bespalko@chnu.edu.ua, ORCID: 0000-0003-1225-852X,

Воронюк Ю.Ю. y.voroniuk@chnu.edu.ua, ORCID: 0000-0002-2820-246X,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

DOI: 10.32347/2076-815x.2019.70.481-491

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ВПРОВАДЖЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В КАРПАТСЬКОМУ ЄВРОРЕГІОНІ

Розглянуто характерні проблеми реалізації концепції сталого розвитку, що була закріплена Рамковою конвенцією про охорону і сталий розвиток Карпат. Досліджено міжнародну і національну нормативно-правові бази імплементації цілей сталого розвитку та прогалини в них. Проаналізовано основні характеристики досліджуваної території. Запропоновано перелік першочергових заходів та рекомендацій для органів державної влади, місцевого самоврядування, профільних спеціалістів, установ та організацій і всіх зацікавлених осіб, зокрема налагодження співпраці та обміну інформацією між всіма органами виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері використання всіх видів природних ресурсів із залученням міжнародних організацій, що вивчають цю тему.

Ключові слова: землі сільськогосподарського та лісогосподарського призначень, сталий розвиток, Карпатський Євро регіон, Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат, стратегія.

Актуальність теми. Конференція, що відбулася у м. Ріо-де-Жанейро у 1992 р. визнала концепцію сталого розвитку домінантною ідеологією функціонування земної цивілізації у XXI ст. Це означає всебічне її запровадження у всіх галузях народного господарства та аспектах життя сучасного суспільства. Людство, кількість якого невпинно зростає, продовжує здійснювати неймовірний тиск на природні екосистеми, бездумно експлуатувати природні ресурси, що призвело до низки проблем та негативних наслідків. Дана ситуація загрожує життю і здоров'ю як теперішніх, так і майбутніх поколінь.

Чи не найбільш вразливими до подібних впливів є гірські регіони, зокрема Карпатський Євро регіон, через особливості природно-кліматичного, ландшафтного, геолого-морфологічного та іншого характеру.

Здійснення господарювання в таких регіонах на основі сталого розвитку, користування водними, лісовими, земельними, іншими ресурсами і їх відновлення таким чином, аби досягти балансу між коректним функціонуванням навколишнього природного середовища та проживанням людини - є на сьогодні найважчим завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тему впровадження сталого розвитку в Україні, зокрема в Карпатському регіоні, та світі досліджувала надзвичайна велика кількість вчених. Серед них варто згадати В.Д. Солодкого, О.І. Фурдичка, В.К. Сівака, В.В. Лаврова, М.А. Голубця, В.С. Олійника, О.І. Гулича, Г.Д. Гуцуляка, Ю.Г. Гуцуляка, С.А. Лісовського, В.С. Загорського, В.С. Кравціва, П.В. Жука, Ф.Д. Гамора та ін.

Серед вчених інших країн, що досліджують проблематику розвитку Карпатського Єврорегіону можна назвати А. Б. Гурунг, Є.Т. Амбрусне, І.Бажко, К. Буковала, М. Тадіч, Т. Стрейфенедер та ін.

Не дивлячись на всебічне і продовжуване вивчення даної теми, продовжують виникати нові труднощі забезпечення сталого розвитку на основі минулих невіршених проблем та все вищих вимог сучасного суспільства, яке динамічно розвивається.

Мета дослідження. Полягає у виявленні проблем практичної реалізації принципів сталого розвитку в Карпатському Єврорегіоні та структуризації перепон на цьому шляху й розробка пропозицій, механізмів їх якнайшвидшого подолання. Для досягнення поставленої мети передбачалося здійснити аналіз нинішнього стану розвитку Карпатського Єврорегіону, дослідити міжнародну й національну законодавчо-нормативні бази, надати рекомендації щодо покращення ситуації.

Матеріали і методи дослідження. Інформаційною основою для дослідження стали матеріали Всесвітнього фонду природи (WWF), звіти Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (FAO), щорічні звіти про стан навколишнього природного середовища областей України, що складають Карпатський регіон, а також дані Державної служби геодезії, картографії та кадастру.

В процесі написання роботи були використані методи аналізу та синтезу, порівняння і системний метод.

Результати дослідження та їх обговорення. З утворенням у 1993 р. Карпатського Єврорегіону сторонами було досягнуто домовленості про сприяння співробітництва в економічній, соціальній, науковій, екологічній, освітній та культурній сферах. У 2003 р. було підписано Рамкову конвенцію про охорону і сталий розвиток Карпат (Карпатська конвенція) – міжнародний договір, що закріплює встановлення в Карпатському Єврорегіоні принципів

сталого розвитку. Нагадаємо, під сталим розвитком слід розуміти – загальну концепцію стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захисту інтересів майбутніх поколінь. Також має місце трактування, де сталий розвиток – такий розвиток країн і регіонів, коли економічне зростання, матеріальне виробництво і споживання, а також інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, які визначаються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення і підтримувати життєдіяльність теперішніх та майбутніх поколінь [1,2,3].

Рамкова Конвенція є другою субрегіональною угодою щодо захисту гірських районів по всьому світі [4].

Істотними перепонами у пошуку спільної організаційної бази для запровадження принципів сталого розвитку є: складність ресурсно-екологічних проблем та забезпечення регулятивності управління природними ресурсами і супутніми загрозами; суперечливість наявних систем класифікації обліку природних ресурсів та управління ними; відсутність єдності різних наукових шкіл у підходах до виділення ключових рівнів в ієрархії класифікаційних таксонів; відсутність належного нормативно-правового і ресурсного забезпечення дій [1].

В. Трегобчук підсумовуючи результати конференції у м. Ріо-де-Жанейро у 1992 р., зазначив, що протягом першого десятиліття після її проведення в Україні так і не було прийнято Національної стратегії сталого розвитку України. Так, лише 25.09.2014 р. президентом України була презентована Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» та підписана ним 12.01.2015 р. Згідно з Указом президента Кабмін має щороку до 15 лютого затверджувати план дій щодо реалізації положень Стратегії та щоквартально інформувати про стан виконання цього плану.

Вищезгаданий документ передбачає першочергову реалізацію таких реформ: реформа системи національної безпеки та оборони, оновлення влади та антикорупційна реформа; судова реформа; реформа правоохоронної системи; децентралізація та реформа державного управління, дерегуляція та розвиток підприємництва, реформа системи охорони здоров'я, податкова реформа, програма енергонезалежності, програма популяризації України у світі та просування її інтересів у світовому інформаційному просторі. Серед вказаного переліку відсутня згадка про першочерговість забезпечення сталого розвитку нашої держави, зокрема Карпатського регіону чи надання пріоритетності забезпеченню раціоналізації використання природних ресурсів, розширення територій природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, (це є однією з вимог, що стоять перед Україною для асоціації з ЄС), розвитку екомережі. Така ситуація, на жаль, давно характерна для України і є однією з

ключових проблем законодавчого рівня на шляху імплементації принципів сталого розвитку Карпатського регіону.

Для нашої держави характерний дуже високий рівень розораності території 53,8 %, зокрема сільськогосподарських угідь понад 70% [1,5,7]. В Карпатському регіоні цей показник складає 68% в середньому. Серед країн Карпатського Євросоюгу найвищі показники розораності мають Угорщина (49%) і Польща (44,5%) [6].

Вважається оптимальним явищем, коли відношення чинників, що посилюють негативні дестабілізуючі процеси в ґрунті (рілля, багаторічні насадження), до чинників, які зменшують їх, тобто стабілізують позитивні процеси (природні кормові угіддя, задернені багаторічні насадження, ліси і лісосмуги), становить менше одиниці. До цього розрахунку не входять урбанізовані й техногенно змінені території. Виходячи з цього, розораність ґрунтового покриву всієї території не повинна перевищувати 40%, у тому числі земель сільськогосподарського призначення 50% [8].

В Карпатському регіоні подібна така ситуація провокує постійний ризик, оскільки дана територія є екологічно вразливою.

Загальна площа Карпатського Євросоюгу складає орієнтовно 15 973,6 тис.га, частка України в ньому найбільша – 5 660,7 тис.га, що становить 35,4 % площі Карпатського Євросоюгу. (Рис.1)

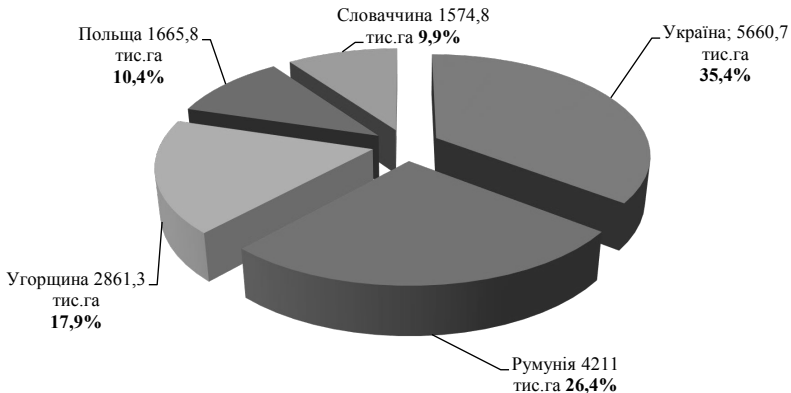

Рис. 1. Частка країн Карпатського Євросоюгу в його загальній площі (за даними 5,6)

За даними Всесвітнього фонду природи (WWF) – Карпати віднесені до 200 найважливіших природних регіонів світу. Це накладає на кожну з держав на території якої вони розміщені, обов'язок зберегти такі природні утворення для майбутніх поколінь і бережно, обґрунтовано використовувати сьогодні. Серед

механізмів реалізації цілей сталого розвитку Карпатського регіону належать спеціальні державні, регіональні і місцеві програми розвитку та їх всебічна підтримка органами державної влади та місцевого самоврядування. Серед 62-х реформ та програм розвитку України зазначених в Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», міститься бажання реалізації програми збереження навколишнього природного середовища, земельної реформи, реформи сільського господарства та рибальства, тощо. На нашу думку, програму забезпечення сталого розвитку в Карпатському регіоні необхідно було внести в цей перелік. Розмови щодо прийняття подібної програми ведуться давно, проте з результатів на сьогодні ми маємо підписання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат і її ратифікацію відповідним законом України.

Зважаючи на вищезгадане, вважаємо доречним забезпечення функціонування регулярного моніторингу за дотриманням вимог щодо імплементації сталого розвитку Карпатського регіону України за прикладом зарубіжних держав.

Потрібно налагодити співпрацю та інформаційний обмін між суб'єктами моніторингу довкілля і використання природних ресурсів починаючи з Міністерства екології та природних ресурсів та Міністерства аграрної політики та продовольства, включно з всіма центральними органами виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері використання всіх видів природних ресурсів (Держгеокадастр, Держводагентство, Держлісагенство, Держгеонадра та ін.).

Якісного покращення ситуації можливо досягти шляхом:

- удосконалення законодавчо-нормативної бази;
- аналіз існуючих проектів, розробка і прийняття на державному рівні Програми забезпечення сталого розвитку в Карпатському регіоні;
- розвивати тісніше співробітництво у сфері водного, лісового, земельного та природоохоронного господарств;
- розбудовувати інфраструктуру на кордонах країн Карпатського Євро регіону для полегшення співпраці;
- розробка спільних ГІС-проектів з банками відповідних геоданих всіх країн-членів Карпатського Євро регіону;
- спільне створення картографічної основи, банків даних та їх наповнення, обмін інформацією між країнами;
- розвиток міжнародної екомережі (інтеграція української мережі в європейські);
- в Україні – надання пріоритетності втілення принципів сталого розвитку, законодавче закріплення цього статусу;

- профільним центральним органам виконавчої влади, що реалізують в Україні державну політику в водній, лісовій, земельній та природоохоронній сферах, розробити взаємоузгоджені плани дій, де зосередити увагу на використанні природозберігаючих технологій господарювання та імплементації сталого розвитку;

- органам місцевого самоврядування створити умови для реалізації на територіях, що перебувають у їх віданні, рекомендацій, вимог державних і міжнародних документів, підтриманих Україною; сприяти здійсненню оперативного моніторингу територій, де спостерігається стрімкий розвиток деградаційних процесів і розробки заходів їх подолання.

Земля є стратегічним природним ресурсом, територіальним базисом для проживання людей і розміщення продуктивних сил. Комплексне планування землекористування є ключовою умовою, що дозволяє забезпечити баланс між різними видами використання земель з опорою на правильні інструменти політики з розвитку сталого лісового, водного та сільського господарства, як зазначає Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (FAO). З підписанням низки домовленостей в сфері забезпечення сталого розвитку у Карпатському Єврорегіоні, кожна з країн-членів працює над розробкою механізмів і сучасних заходів в першу чергу для подолання розвитку деградаційних процесів, оптимізації структури всіх видів угідь згідно з європейськими і світовими стандартами. Наша держава, єдина серед країн Карпатського Єврорегіону, що не є членом Європейського союзу. Проте, це не заважає Україні удосконалювати господарювання в Карпатському регіоні за прикладом європейських країн, хоча значно повільнішими темпами. Значна роль в цьому процесі належить саме жителям карпатських регіонів та органам місцевого самоврядування, що представляють їх інтереси. Адже це перша ланка тих, хто безпосередньо має справу з результатами бездумного та необгрунтованого господарювання та зацікавлені в покращенні свого життєвого середовища. Для початку, місцева влада повинна знати, розуміти і визнавати весь спектр проблем, що існують на територіях, які перебувають у їх віданні. Досліджувати, здійснювати їх оперативний моніторинг із залученням профільних спеціалістів, використовувати можливості, які надає міжнародне співробітництво, донорські організації, інші об'єднання екологічного, економічного, науково-дослідницького та інших видів спрямування, розглядати і реалізувати проекти, які ними пропонуються. Проте, тут може існувати ряд складнощів: проекти, які здійснюються заради сталого розвитку Карпат різними організаціями, погано пов'язані між собою, як показують результати багатьох проведених зустрічей, конференцій, громадських обговорень, з'їздів, тощо. Оскільки між ними, як зазначають профільні спеціалісти, немає

інформаційного зв'язку, виконавці одного проекту часто просто не знають про існування інших, що призводить до дублювання діяльності та нерационального використання ресурсів [9]. Не надходить інформація і до місцевих органів влади чи управлінь екології. На жаль, поки не існує такого інформаційного ресурсу, де були б зібрані всі відомості про діяльність національних та міжнародних організацій в регіоні, адже проекти підтримуються різними структурами та програмами різних країн. Не існує такої бази даних і в Секретаріаті Карпатської конвенції [9].

У 2016 р. на Закарпатті представили для громадського обговорення «Стратегію Карпатського Єврорегіону 2020». Над її розробкою працювала команда з міжнародних експертів Словаччини, Угорщини та Румунії, а також активну участь брали органи місцевого самоврядування Закарпатської та Івано-Франківської областей [10]. Як зазначалося в джерелі, після завершального етапу обговорень і внесення пропозицій та корективів, розроблену Стратегію повинні ратифікувати та затвердити регіональні органи місцевого самоврядування 5-ти країн-учасниць Карпатського Єврорегіону. Відтак розроблятиметься узгоджений план заходів з реалізації «Стратегії Карпатського Єврорегіону 2020». Станом на сьогодні, роботи щодо ратифікації даного документа ще тривають. Крім того, здійснювалася розробка транснаціональної операційної програми «Карпатський горизонт 2020», як результат Красічинської конференції «Європа Карпат», що відбулася у 2013 р.

Вищенаведене переконує, що діяльність стосовно розробки документів, які розглядають проблеми імплементації сталого розвитку в Карпатському регіоні мають постійний характер. Проте, їх реалізація на практиці залишається незначною.

Одним з нещодавніх успіхів, було підписання у вересні 2018 р. Декларації про наміри щодо створення Макрорегіональної стратегії ЄС для Карпатського регіону (підписанти зі сторін України, Польщі, Угорщини та Словаччини) в рамках Forum Ekonomiczne / Economic Forum, де активну роль відіграла Асоціація органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати – Україна». Програма передбачатиме розробку проектів для посилення економічної співпраці, підвищення якості довкілля, функціональної доступності, удосконалення інституційної співпраці. Вважаємо доречним, при розробці цього документа, консолідувати зусилля всіх зацікавлених сторін (в тому числі підприємств, установ, організацій) і врахувати особливості раніше розроблених програм (проектів програм), що були створені для реалізації сталого розвитку в Карпатському Єврорегіоні.

Як зазначалося нами в раніше проведених дослідженнях, у всіх чотирьох областях Карпатського регіону України, у структурі земель, абсолютну

більшість площ складають землі сільськогосподарського і лісгосподарського призначень. Тут активно розвивається лісове господарство, на жаль з усіма супутніми порушеннями. Найпоширенішими серед яких є несанкціонована вирубка лісів під прикриттям наче б то дозволених видів рубок. Реальні площі здійснених рубок достеменно не відомі з офіційних джерел. Загальновизнаною є необхідність здійснення лісовідновлення на територіях, де це необхідно через потребу збільшення площ лісовкритих територій, подолання розвитку деградаційних процесів, реалізації природоохоронних заходів, тощо. Проте, темпи лісовідновлення в згаданих областях України навіть не досягають 5-ти тисяч гектарів в рік [11].

Ефект від використання в сільському господарстві малопродуктивних і деградованих земель мінімальний або відсутній взагалі. Такі землі варто заліснювати або використовувати для лісорозведення [1,7]. Як показують проведені дослідження, за останні 5 років використання непридатних земель сільськогосподарського призначення для лісорозведення, створення лісозахисних насаджень в Карпатському регіоні України здійснювалося дуже повільними темпами, в деякі роки взагалі не здійснювалося.

Висновки і перспективи. Проблема впровадження сталого розвитку в Карпатському Єврорегіоні існує давно й у всіх країнах досліджуваного регіону. Багато з них зумовлено конкретними внутрішніми особливостями кожної з держав: законодавчих, господарсько-організаційних, техніко-технологічних, методологічних, соціально-економічних, культурно-етнічних тощо. Шляхом налагодження міжнародного співробітництва, результатом якого є прийняття країнами-членами багатьох взаємоузгоджених документів, досягається часткове покращення існуючої ситуації та вирішення проблем.

Проте, для реалізації всіх рекомендацій міжнародних домовленостей, зокрема в нашій країні, виникає багато труднощів. Ми спостерігаємо подальше ігнорування владою пріоритетності сталого розвитку при використанні ресурсів природи та відсутності законодавчого закріплення цієї норми.

Вже сьогодні необхідно діяти шляхом втілення першочергових заходів. Серед них варто зазначити такі: заміна застарілих технологій і впровадження нових при заготівлі та трелюванні деревини, запобігання всиханню смерекових лісів у гірських районах, недопущення лісових пожеж, подолання монокультурних способів ведення лісового і сільського господарств, вдосконалення структури с/г угідь, виведення малопродуктивних і деградованих земель із сільськогосподарського обігу, використовувати відновлювані джерела енергії, укріплювати береги річок, розширювати території природоохоронного призначення та сприяти розвитку рекреації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Солодкий В.Д., Шугак Г.Д., Сівак В.К. Роль Карпатської конвенції в удосконаленні управління природоохоронною діяльністю регіону. Монографія – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – 240 с.
2. Що таке сталий розвиток? Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/>
3. ISO 26000:2010 Guidance on social responsibility. – Access mode : <http://isotc.iso.org>.
4. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_164
5. Земельний фонд України станом на 1.01.2015 року та динаміка його змін у порівнянні з даними на 1.01.2014 року. [Електронний ресурс] - <http://land.gov.ua/info/zemelnyi-fond-ukrainy-stanom-na-1-sichnia-2015-roku-ta-dynamika-oho-zmin-v-porivnanni-z-danymy-na-1-sichnia-2014-roku/>
6. Склад земель країн Європи. [Електронний ресурс] - <http://ru.worldstat.info/Europe>
7. Фурдичко О.І. Реалізація стратегії Карпатської конвенції в Буковинських Карпатах: методологічні та еколого-біологічні аспекти: Монографія / Фурдичко О.І., Солодкий В.Д. – К.: Чернівці: Зелена Буковина, 2011. - 520 с.
8. Вихід продукції з балогектару. Окупність добрив врожаєм. Баланс поживних речовин і гумусу за XII п'ятиріччю // Щорічний аналітичний збірник. – Кіровоград. – 2012. 17 с.
9. Карпатська конвенція: запитання і відповіді (тлумачник, книга 1). Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.dossier.org.ua/sites/default/files/carp_conv_ukr_01.pdf
10. В Ужгороді представили проект «Стратегії Карпатського Євро регіону 2020». Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakarpattia.net.ua>
11. ФАО. 2016. Состояние лесов мира 2016. Леса и сельское хозяйство: проблемы и возможности землепользования. Рим. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.fao.org/publications/sofo/2016/ru>

д.т.н., профессор Петраковская О.С.,
Киевский национальный университет строительства и архитектуры,
к.б.н., доцент Беспалько Р.И., Воронюк Ю.Ю.,
Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

**АНАЛИЗ ПРОБЛЕМ ВНЕДРЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В
КАРПАТСКОМ ЕВРОРЕГИОНЕ**

Рассмотрены характерные проблемы реализации концепции устойчивого развития, которая была закреплена Рамочной конвенцией об охране и устойчивом развитии Карпат. Исследовано международную и национальную нормативно-правовые базы имплементации целей устойчивого развития и пробела в них. Проанализированы основные характеристики исследуемой территории. Предложен перечень первоочередных мер и рекомендаций для органов государственной власти, местного самоуправления, профильных специалистов, учреждений, организаций, а также всех заинтересованных лиц, в частности налаживания сотрудничества и обмена информацией между всеми органами исполнительной власти, которые реализуют государственную

политику в сфері використання всіх видів природних ресурсів с привлечением международных организаций, которые изучают эту тему.

Ключевые слова: земли сельскохозяйственного и лесохозяйственного назначений, устойчивое развитие, Карпатский Еврорегион, Рамочная конвенция об охране и устойчивом развитии Карпат.

Doctor of Technical Sciences O. Petrakovska,
Kyiv National University of Construction and Architecture,
Associate Professor R. Bespalko, Postgraduate Student Y. Voroniuk,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

THE ANALYSIS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IMPLEMENTATION PROBLEMS IN THE CARPATHIAN EUROREGION

The conference which took place in Rio De Janeiro in 1992 recognized the concept of sustainable development as prepotent ideology for human beings life of XXIst century. It means its comprehensive input in all branches of the national economy and aspects of life of modern society.

Mountain regions are more vulnerable to human activities pressure and influences than other ecosystems, especially Carpathian Europe Region through its features of climatic, landscape, geological, morphological and other character. The heaviest task for today is to reach the balance between correct functioning of the environment and human settlements thru sustainable development and implementation of its principles. Economic activities in such regions must function on the basis of thoughtful forestry, land, water and other resources usage and provide its renewal.

The concept of sustainable development which has been fixed by the Framework convention on protection and sustainable development of the Carpathians are considered and its implementation problems are analyzed in this article. We investigated the international and national regulatory frameworks of implementation of sustainable development goals and gaps in them. The main characteristics of the explored territory are analysed. The list of primary measures and recommendations for national and local governments, the profile experts, institutions and organizations is offered.

Keywords: sustainable development, Carpathian Euroregion, Framework convention on protection and sustainable development of the Carpathians, strategy.

REFERENCES

1. Solodkyi V.D., Shutak G.D., Sivak V.K. Rol Karpatskoi konventsii v udoskonalenni upravlinnya pryrodjhoronnoyu diyalnistiu regionu [Role of the

Carpathian Convention in improvement of nature protection management]. Monographiya – Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 2009. – 240 s. [in Ukrainian].

2. Scho take stalyy rozvytok? [What is Sustainable Development?] Elektronnyi resurs. – Rejym dostypu: <http://www.sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvytok/> [in Ukrainian].

3. ISO 26000:2010 Guidance on social responsibility. – Access mode : <http://isotc.iso.org>. [in English].

4. Ramkova konventsia pro ohoronu ta stalyy rozvytok Karpat [Frame Convention of Protection and Sustainable Development of Carpathian]. Elektronnyi resurs. – Rejym dostypu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_164 [in Ukrainian].

5. Zemelnyi fond Ukrainy stanom na 1.01.2015 roku ta dynamika iogo zmin u porivnianni z danymy na 1.01.2014 roku [State of Ukrainian Land Fund for 01.01.2015 and Dynamics of Its Changes in Comparison with 01.01.2014]. Elektronnyi resurs. – <http://land.gov.ua/info/zemelnyi-fond-ukrainy-standom-na-1-sichnia-2015-roku-ta-dynamika-iogo-zmin-v-porivnianni-z-danymy-na-1-sichnia-2014-roku/> [in Ukrainian].

6. Sklad zemel krain Evropy [Lands Structure of the Europe countries]. Elektronnyi resurs. – Rejym dostypu: <http://ru.worldstat.info/Europe> [in Ukrainian].

7. Furdychko O.I. Realizatsia strategii Karpatskoj konventsii v Bukovynskyh Karpatah: metodologichni ta ekologo-biologichni aspekty: Monografia [Implementation of the Carpathian Convention in the Bukovyna Carpathians: methodological, ecological and biological aspects. Monograph] / Furdychko O.I., Solodkyi V.D. – K.: Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 2011. – 520 s. [in Ukrainian].

8. Vyhid produkciï z balohektaru. Okypnist dobryv vrojaem. Balans pojvnyh rehovyn i gumusu za XII piatyrichku [Calculation of Productivity on a Gektar Rate. Payback of Fertilizers in Harvest. Balance of Nutrients and a Humus for the 12th Five-years Period] // Schorichnyi analitychnyi zbirnyk. – Kirovograd. – 2012. 17 s. [in Ukrainian].

9. Karpatska konventsia: zapytannia i vidpovidi (tlumachnyk, knyga 1) [Carpathian Convention: Questions and Answers (Dictionary, Book 1)]. Elektronnyi resurs. – Rejym dostypu: http://www.dossier.org.ua/sites/default/files/carp_conv_ukr_01.pdf [in Ukrainian].

10. V Uzhorodi predstavlyly proekt «Strategii Karpatskogo Evroregionu 2020» [Carpathian Euroregion's Strategy 2020 Project Was Presented in Uzhorod]. Elektronnyi resurs. – Rejym dostypu: <https://zakarpattya.net.ua> [in Ukrainian].

11. FAO. 2016. Sostoianie lesov mira 2016. Lesa i selskoe hoziaistvo: problem i vozmojnosti zemlepolzovania. Rim. [FAO. 2016. State of the World's Forests 2016. Forests and Agriculture: land-use challenges and opportunities] Elektronnyi resurs. – Rejym dostypu: <http://www.fao.org/publications/sofo/2016/ru> [in Russian, English].